

Dr. Varga Katalin

Tudatos média- és információhasználat – információs műveltség

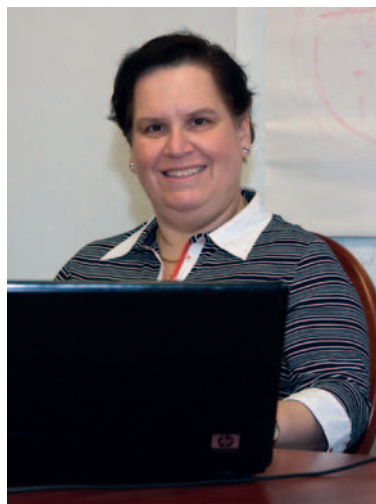

Dr. Varga Katalin

Tudatos média- és információhasználat – információs műveltség

Az ember nap mint nap szembesül a sokszínű információválasztékkal – tanulmányai során, munkájában és magánéletében egyaránt. Információt szolgáltatnak a könyvtárak, a szakmai szervezetek, a média és az internet, és az információ egyre növekvő mennyiségben, szűrés nélkül áramlik felénk, felvetve az elfogadhatóság, az érvényesség és a megbízhatóság problémáit. Ráadásul sokféle közvetítón keresztül érhető el, grafikus, képi, hangzó és szöveges formában, ez pedig újabb nehézségek elé állítja az értékelni és értelmezni szándékozó embert. David Shenk¹ meghatározása szerint „információs szmog”-ban élünk, ahol az információ sokszor már akadályozza az életünket. A szmog okai: túl sok információ, túl gyors információáramlás, a gyors döntések kényszere, valamint az a félelem, hogy úgy kell döntéseket hoznunk, hogy nem vagyunk birtokában valamennyi szükséges információnak. Az információs szmogban csak az információs műveltség segíthet eligazodni. Ez teszi lehetővé, hogy felismerjük, mikor van szükségünk több információra, hol és hogyan szerezhethetjük azt meg a lehető leghatékonyabban. Felvértez bennünket a szükséges technikai tudással, hogy hasznosítani tudjuk például a modern könyvtári forrásokat, képessé tesz, hogy elemezzük és értékeljük a talált információkat. Így szerezhethetjük meg a döntéshozatalhoz szükséges magabiztosságot.

Az információs műveltség kétségtelenül a 21. század alapműveltsége. Összefoglaló néven tartalmazza mindazokat a kompetenciákat és tudáselemeket, amelyek ahhoz szükségesek, hogy az állampolgár eligazodjon az információs, avagy tudástársadalomban, felelősen és értően tudjon válogatni és új információt előállítani. A fogalom értelmezése és meghatározása körül még nagy a bizonytalanság. Sokan úgy vélik, hogy az összetett készségrendszer egyes elemei megtalálhatók más fogalmak alatt (pl. információkeresési készségek, szövegértelmezési készségek, problémamegoldás, kreativitás, médiatudatosság), így nem látják értelmét ennek az új kifejezésnek. Mások úgy gondolják, hogy az információs műveltséget csak a digitális írástudás különbözteti meg az általános műveltségtől, tehát csak ezzel érdemes hangsúlyosan foglalkozni. A probléma lényegét azonban éppen az adja, hogy ezeknek a tu-

¹ Shenk, David: Data Smog: Surviving the information glut. San Francisco: Harper, 1997. 250 p.

dásoknak, képességeknek, műveltségelemeknek az egységes rendszerben történő kezelése, oktatása, fejlesztése minőségileg mást jelent, mintha egymástól függetlenül, elemenként foglalkoznánk velük. Ezért mindenképpen fontos, hogy új szakkifejezést vezessünk be, és erre legalkalmasabbnak a magyar nyelvben az információs műveltség látszik. Nemcsak tudásról és képességekről van itt szó, hanem szemléletről, hozzáállásról, attitűdökről is.

Az információs műveltség több műveltségfajtaból építkezik, de nem azonos egyikkel sem. A legtöbbször a számítógépes vagy digitális írástudással, illetve a média-műveltséggel szokták összekeverni.

- Számítógépes/digitális írástudás (computer literacy): Azoknak az ismereteknek és készségeknek a halmaza, amelyek nélkülözhetetlenek az információs és kommunikációs technológiák megértéséhez, ide értve a hardverekre, a szoftverekre, a rendszerekre, a hálózatokra, az internetre és az egyéb számítástechnikai és telekommunikációs összetevőkre vonatkozó tudásokat.
- Média-műveltség (media literacy): Azok az ismeretek és készségek, amelyek nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy megértsük, milyen médiumokban és formákban jelenhetnek meg az adatok, az információk és a tudás, hogyan keletkeznek ezek, hogyan tárolhatók, hogyan továbbíthatók, és hogyan prezentálhatók (pl. sajtó, rádió, televízió, CD-ROM, DVD, mobiltelefon, PDF, JPEG).

Az információs műveltség azonban sokkal összetettebb fogalom. Azoknak a képességeknek az összessége, amelyek segítségével az egyén felismeri az információs szükségletet, és képes a szükséges információt megtalálni, értékelni, valamint hatékonyan alkalmazni,² beleértve természetesen a digitális technológia és a média alkalmazását is. Ezek a kompetenciák egyre fontosabbak a gyorsan változó technikai körülmények és az exponenciálisan növekvő információs források szorításában. Újabbban a nemzetközi szakirodalom már összetetten tárgyalja a média- és információs műveltség kérdéskörét.

2009-ben az internetet használók egy 5 fokú skálán 3.6-ra értékelték az internet pontosságát és megbízhatóságát. A televízió és a rádió 3.5-ös osztályzatot kapott, az újságok pedig 2.9-et. Tehát az internetet érezték a legmegbízhatóbb forrásnak. Nem kell csodálkozni ezen az eredményen, hiszen természetes, hogy az interneten felnövő generációk úgy érzik, értenek annyira a technikához, hogy teljesen megbízzanak benne. Ugyanakkor kimutatható, hogy a 9–19 év közötti korosztálynak csak mintegy az egyharmada ismer olyan módszereket, amelyekkel az interneten szerzett információk minősége és megbízhatósága ellenőrizhető. A többségnek fogalma sincs arról, milyen könnyű őket manipulálni.³

Egy közelmúltban végzett brit vizsgálatban⁴ a kutatók az 5–15 év közötti gyermekek médiahasználati szokásait mérték fel. Megállapították, hogy az utóbbi 3–5 évben nagy változások történtek a médiahasználatban, főként az új eszközök elterjedésével. A mai fiatalokra

² American Library Association. Presidential Committee on Information Literacy. Final Report. Chicago: American Library Association, 1989.

³ i. m. 41. p.

⁴ Ofcom. 2011. UK children's media literacy. [Online] Available at: <http://stakeholders.ofcom.org.uk/binaries/research/media-literacy/media-lit11/childrens.pdf> [Letöltés: 2013. 09.10.]

jellemző az otthoni internethasználat, akár 10–15 órában is hetente, egyre több gyereknek van saját okostelefonja is. A 12 évnél idősebbek általában egyedül interneteznek (56%), mindenféle felügyelet vagy kontroll nélkül. A játékkonzolok terjedése is nagyon gyors, ma már a fiatalok többsége internetezésre is használja ezeket, nem egyedül játszanak, hanem interneten keresztül a barátokkal. A közösségi oldalak használata is jóval intenzívebbé vált, a televíziónézés mint kedvenc időtöltés viszont folyamatosan csökken.

Arra is kíváncsiak voltak a kutatók, hogy a 12–15 év közötti fiatalok milyen ellenőrzéseket végeznek el egy-egy weblap meglátogatásakor. A megkérdezettek egynegyede semmilyen ellenőrzést nem végez. 8% nézi meg, ki és miért hozta létre a weboldalt, 17% hasonlítja össze a különböző oldalakon megjelenő információkat, és 26% kérdez utána, hogy másoknak hogy tetszik az adott weboldal. A kisebb (8–11 éves) gyerekek kétharmada, a nagyobbak (12–15 éves) fele mondta azt, hogy csak már ismert weboldalakat szeret meglátogatni. A 12–15 évesek 44%-ának voltak kritikai észrevételei az internetes keresők eredményeinek megbízhatóságával kapcsolatban, 31% szinte vakon megbízik abban, amit a keresők találatként kihoznak, 15%-ot pedig egyáltalán nem érdekel a megbízhatóság. A 12–15 évesek több mint fele szívesen osztja meg szabadidős fotóit másokkal az interneten, és kicsit kevesebb mint 50% személyes információkat, érzéseket is szeret megosztani. A 12–15 éveseknek mintegy negyede nagyobb biztonságban érzi magát az internet világában, mint a való világban.

A gyermekek és a fiatalok információs műveltségét vizsgáló hazai és nemzetközi kutatások érdekes jelenségekre hívják fel a figyelmünket. Az információs technológiához való szélesebb és gyorsabb hozzáféréssel nem javult a fiatalok információs műveltsége, sőt, a könnyebb hozzáférés újabb problémákat is felvet.

A fiatalok internetes keresési sebessége arra enged következtetni, hogy egyre kevesebb időt töltenek a megszerzett információ relevanciájának, pontosságának és megbízhatóságának értékelésével. Nincsenek tisztában saját információs szükségleteikkel, ezért nehézséget okoz számukra a megfelelően hatékony keresési stratégia megtalálása. Egyértelműen azt szeretik, ha természetes nyelven fejezhetik ki magukat, nem fordítanak energiát a kérdés elemzésére és a megfelelő kulcsszavak megtalálására. Hosszú találati listák esetén nem tudnak dönteni a relevanciáról, gyakran futó pillantások alapján nyomtatnak ki oldalakat. A fiatalok fejében létező mentális térkép az internetről nem mindig teszi számukra egyértelművé, hogy itt különböző szolgáltatóktól származó hálózati források gyűjteményéről van szó. A kereső motorokat (Yahoo, Google) azonosítják az internettel. Sok fiatal a könyvtárak által közvetített forrásokat nem találja eléggé érdekesnek, ezért jobban kedvelik azt, amit a Google vagy más keresők nyújtanak. Számukra ez meghittebb, egyszerűbb tanulási környezet.

A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy ha Magyarország nem csak elméleti szinten akar foglalkozni polgárainak információs műveltségével, akkor sürgős tennivalói vannak. Mindenekelőtt fel kellene mérni a jelenlegi helyzetet, és egy átfogó kép alapján kidolgozni egy nemzeti információs műveltség stratégiát. A fejlesztés középpontjába érdemes lenne egy olyan intézményt állítani, amely képes a helyzetfelmérés alapján a stratégiai célok kijelölésére, majd a stratégia megvalósítására is. Segítségként és mintaként számtalan nemzetközi példát találunk. A helyzetfelméréshez indikátorokra van szükség. Ezek képet adnak egyrészt az információs műveltség koncepciójának politikai és oktatáspolitikai beágyazottságáról, másrészt konkrét adatokat szolgáltatnak a lakosság különböző csoportjainak információs műveltséggel kapcsolatos készségeiről.

A nemzeti információs műveltség stratégia az oktatás minden szintjére kiterjedően jelöli ki a fejlesztési célokat, illetve a megvalósításhoz szükséges eszközöket. Magyarországon rendelkezésre áll a megfelelő tudás, és az eszközhasználat terén sem állunk rosszul. Igazán nem hiányzik más, csak az akarat, és a tudatos koncepciók mentén történő cselekvési szándék. Az első lépéseket a pedagógusok irányában kell megtenni. Abban a pillanatban, ahogy a mindennapi pedagógiában természetessé válik az információs műveltség szemléletmódja, rögtön érezhetőek lesznek a változások.

Felhasznált irodalom:

- American Library Association. Presidential Committee on Information Literacy. Final Report. Chicago: American Library Association, 1989.
- Media and Information Literacy Curriculum for Teachers. Carolyn Wilson et al. Paris, Unesco, 2011.
- Ofcom. 2011. UK children's media literacy. <http://stakeholders.ofcom.org.uk/binaries/research/media-literacy/media-lit11/childrens.pdf> [Letöltés: 2013. 09.10.]
- Shenk, David: Data Smog: Surviving the information glut. San Francisco: Harper, 1997. 250 p.
- Varga Katalin: Az információtól a műveltségig. Az információs műveltség alapjai. Budapest, L'Harmattan, 2013. (megjelenés alatt).